

1 Amtsarkiverne

Ulrich Alster Klug - 2014 - www.dannebrog.biz - ulrich@dannebrog.biz

Amterne blev oprettet i 1660, da amterne afløste lenene som lokal administrativ enhed. Amterne tog sig oprindeligt af skatteopkrævningen¹ (amtsregnskaberne) og udskrivningsvæsenet, hvor inddelingen af landet i lægder byggede på matriklen 1664, senere matriklen 1688) samt vejvæsenet.

1.1 Amternes opgaver

Amternes opgaver udvidedes stedse, når nye forhold blev reguleret ved lov, således førte amtet fra 1803 tilsyn med fattigvæsenet, og amtmanden fungerede også som overdommer i alimentationssager. Endvidere førte han tilsyn med underretterne, og han modtog eksekutorbo-afhandlingerne, desuden udstedte han fra 1800-1969 en mængde kongelige bevillinger på fortrykte blanketter, de såkaldte blanketregnskaber². Fra 1803 førte han tilsyn med sognenes fattig- og fra 1814 deres skolekommissioner, og fra 1841 med sognekommunernes sogneforstanderskab, der jo i 1857 ændrede navn til kommunens sogneråd.

Amtet var den verdslige, lokale administration, mens stiftet var den tilsvarende gejstlige administration, dvs. for skole- og kirkevæsen, og indtil 1803 for fattigvæsenet.

Amtet fungerede også som forbehandlingsinstans, så borgernes ansøgninger først gik til amtet, hvor man efterså ansøgningerne med bilag, evt. skaffede flere, nødvendige oplysninger, og hvis amtet ikke kunne resolve (dvs. afgøre sagen), så sendtes den videre til den enhed i statsadministrationen, f.eks. Danske Kancelli, fra 1848 det pågældende ministerium, der så skulle behandle sagen.

Endelig fungerede amtet også som mellemed mellem de lavere niveauer i den offentlige administration, idet f.eks. kommunikation mellem to retsbetjente gik gennem amtet.

Hvis de to retsbetjente lå i forskellige amter, så gik kommunikationen gennem amterne og stiftamtet. Ligeledes hvis de to retsbetjente eller kommuner lå i forskellige stiftamter.

1.2 Amter og stiftamter

En koordination var derfor nødvendig, og den havde man i form af stiftamtmanden, som var over-amtmand for alle amterne i stiftet samt koordinerede sager mellem stiftet og amterne. Stiftamtmand havde man i stiftsbyerne, dvs. de byer, hvor der fandtes en domkirke og en biskop. Endelig førte stiftamtmanden også tilsyn med de private amter, dvs. de amter, der bestod af de len, hvor lensbesidderen havde amtmandskabet indtil 1850.

Da stiftsbyens amtmand også var stiftamtmand, findes ofte kun ét arkiv for begge hans embeder, så hvor man for f.eks. Svendborg søger på Svendborg amt i DAISY, så søger man på Odense amt og får muligvis kun Odense stiftamt frem.

¹ *Reviderede regnskaber / amtregnskaber* => amt, type og år. RA, film sendes til landsarkiverne.

² 1800-1848: *Danske Kancelli / ekstraktprotokoller* (1800-1869), der henviser til: *Blanketregnskaber med bilag* => år, amt, kvartal.

1848-1947: *Justitsministeriet / blanketregnskaber med bilag* => amt, år, kvartal. Desuden findes 1869-ca. 1935 *blanketregnskabsprotokoller* på S-film.

Indtil 1947 findes de bevarede ansøgninger med bilag som bilag til det indsendte blanketregnskab, og altså ikke i amtsarkivet, mens Justitsministeriet fra 1947-1969 returnerede ansøgninger med bilag til amterne, hvor det så ligger.

1.3 Journalssystemet

Fra året 1800 skulle amterne benytte sig af journaler med tilhørende sager.

Journalerne kan være forskelligt indrettet, så der er flere systemer, der i hovedsagen kan skitseres således:

1.3.1 Emneopdelt journal

Grundstammen er journalen, der er inddelt i kapitler, et for hvert hovedemne. Evt. er hvert kapitel det i flere underafsnit for særlige emner, når det er nødvendigt.

Hvert kapitel har et bogstav, og hvert underemne har et tal, hver sag indenfor hvert afsnit har et løbenummer indenfor året, så en sag f.eks. har denne entydige betegnelse:

1895 K - 147, hvor

1895 er året, K er kapitlet (K er almindeligvis fattigvæsen), og 147 er sagens nummer indenfor året 1895.

Journalens afsnit og numre henviser så til de tilhørende:

- journalsager, dvs. indsendte ansøgninger, pro memoria og bilag,
- kopibog eller brevbog, dvs. kronologisk ført protokol med afskrift af afsendte breve (følgeskrivelser blev ofte ikke indskrevet),
- resolutioner, som er kronologisk førte protokoller over amtets resolutioner, dvs. afgørelser i de behandlede sager.

1.3.2 Emneopdelt 2-journal-system

Dette er det samme som ovenfor nævnt, men der er en

- A-journal for interne sager mellem staten og amtet, og en
- B-journal for alle de sager, der berørte enkeltpersoner (men ikke embedsmænds embedsførelse).

I så fald har kapitlerne i journalerne tal, og sagerne numre indenfor hvert kapitel, f.eks.

1825 B - 1 - 130, hvor

1825 er året, B er B-journalen, 1 er kapitlet justitssager (vedr. arvesager (eksekutorboer) og retssagers godkendelse og straffes eksekution, retsafgifter mv.).

Læg mærke til, om der er et navnerregister i journalen, evt. i et særskilt bind.

Journalens afsnit og numre henviser så til de tilhørende:

- journalsager, dvs. indsendte ansøgninger, pro memoria og bilag,
- kopibog eller brevbog, dvs. kronologisk ført protokol med afskrift af afsendte breve (følgeskrivelser blev ofte ikke indskrevet),
- resolutioner, som er kronologisk førte protokoller over amtets resolutioner, dvs. afgørelser i de behandlede sager.

1.3.3 Kronologisystemet

Dette kan være et frygteligt besværligt system at arbejde med, især hvis man f.eks. leder efter en sag, hvor man blot ved, at den må have været behandlet et sted i en længere tidsrum.

Journalen er fuldstændigt kronologisk ført, og i margin står hver sags litra og nummer, idet sagerne indenfor året er nummereret fortløbende, efterhånden som de opstod.

Journalsagerne ligger forhåbentlig efter sagstype (litra og løbenummer).

1.3.4 Brevskriversystemet

Her ligger sagerne efter afsender, og de kan være inddelt cirka som følger:

- Danske Kancellis breve,
- Breve fra landet (dvs. retsbetjente og privatpersoner på landet),
- Breve fra byerne (dvs. byfogeder og privatpersoner i købstæderne),
- Evt. findes også breve fra private.

Til disse sager, som jo egentlig er journalsagerne, findes så tilsvarende ofte en

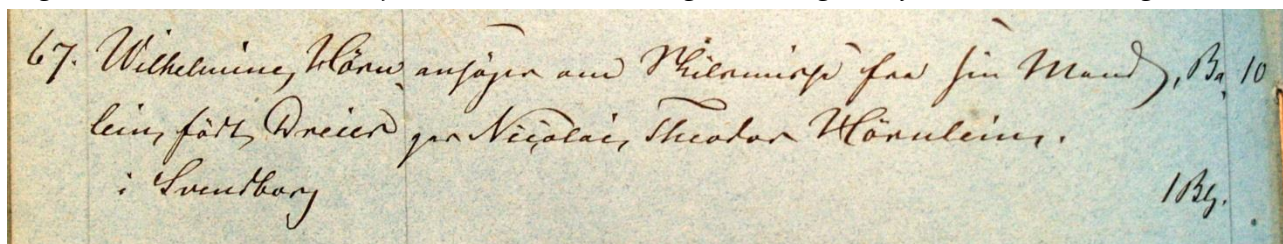
- Journal for landet,
- Journal for byerne og evt. en
- Journal for Kancelliet.

1.4 Journalens funktion

Svendborg Amts B-journal 1863, Wilhelmine Hørnlein f. Dreier søger om skilsmisse fra sin mand, Bager Nicolai Theodor Hørnlein.

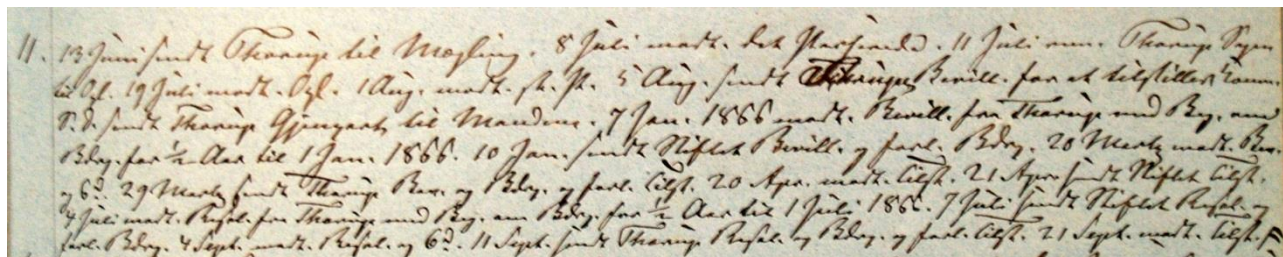
Venstre side:

Sagens nr. (B - 6 står øverst på siden), indsender, sagens art, og dato for brevetts datering.

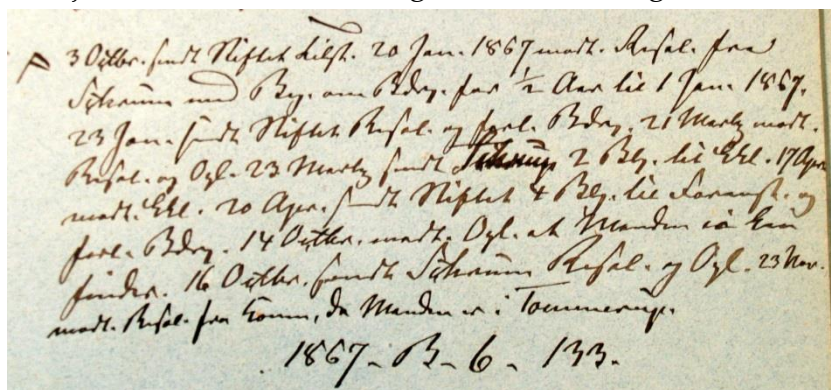

Højre side:

Dag for brevetts journalisering, og oplysning og sagens behandling.

Tilføjelse ovenfor, henvisning via korrekturtegn:

Da der ikke straks kunne bevilges skilsmisse, blev der i 1863 bevilget separation.

Der afsluttes med henvisning til selve skilsmissesagen i 1867 (1867 - B - 6 - 133), hvortil bilag kan være fremført.

1.5 Sær-journaler evt. med særskilte journalsager

Når et sagsområde blev for omfattende, og det derfor var for upraktisk at indføre sagerne i selve amtsjournalen, kunne amtet finde på at føre en særskilt journal for disse sager. Det gælder typisk perioder, hvor der er ført særskilte

alimentationsjournaler med tilhørende alimentationssager.

Alimente er mad på latin, så det er sager, der omhandler uægte børns og skilsmissebørns bidrag til mad fra faderen (evt. moderen, hvis børnene boede hos faderen), dvs. faderskabssager og børnebidragssager.

1.6 Find amtet

Den nemmeste måde at finde amtet på, er at bruge *www.digdag.dk*, idet du dog skal være opmærksom på, at DigDag ikke viser de indtil 1850 eksisterende private amter, oprettede af lenene. Til at finde dem, kan du søge på birk, for der var som regel oprettet et birk af samme len.

1.7 Søgning i DAISY

Grundsøgning:

AKS: *NN amt*,

AKSe: *journal*
*journal*sag + år.

Til klarlæggende af journalsystemtype søges f.eks. således:

AKS: *NN amt + år*.

Så kan du se, hvordan systemet var i det pågældende år, idet du jo får en liste over samtlige bevarede arkivserier.

Alimentationssager:

AKS: *NN amt*,

AKSe: *alimentation* + evt. år.

Begynd med journal og gå derfra til -sagerne.

Hvis der ikke findes alimentationssager (efter ca. 1930 faderskabssager), så gå til den alm. journal.

Separations- og skilsmissesager:

AKS: *NN Amt*,

AKSe: *skilsmisse* + evt. år.

Hvis der ikke findes et navneregister eller en journal for emnet, så gå til grundsøgningen.

1.8 Andre herlige hjælpemidler

Der kan også være andre hjælpemidler, f.eks. protokoller over

- håndværkere på landet
(med amtslig tilladelse eller indtil 1849 tilladelse fra Danske Kancelli, 1849-1857 fra justitsministeriet, eller fra 1857 med næringsbrev),
- bestillingsmænd,
nemlig sognefogeder, snefogeder, lægdsmand etc. Og evt. også omfattende jordemødre³,
- blanketregnskabsprotokol,
som oplyser, hvornår en bevilling er givet. Ofte henviser de ikke med journalnummer til journalen, desværre.

³ Jordemødre hører i journalen under medicinal- og sundhedsvæsen.